

Date: 24 April 2026

NAVOIYNING OILAGA MUNOSABATI

Rustamova Lobarxon Ibragimovna

Namangan viloyati To'raqo'rg'on tuman 1-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi ona
tili va adabiyot fani o'qituvchisi, ADPI mustaqil tadqiqotchisi
Telefon: +998932624324. Elektron pochta: lobarrustamova1311@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada buyuk mutafakkir va shoir Alisher Navoiyning oila va oilaviy munosabatlarga doir qarashlari tahlil qilinadi. Muallif Navoiyning ayolning oiladagi o'rni, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat va hamjihatlik haqidagi fikrlarini "Mahbub ul-qulub" asari hamda boshqa adabiy merosi asosida yoritadi. Shuningdek, Navoiyning muhabbat, ma'naviy poklik va insoniy fazilatlar haqidagi qarashlari Yusuf Xos Hojibning oilaga oid fikrlari bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Maqolada Navoiy asarlarida aks etgan ideal ayol timsoli, oilaviy qadriyatlar va ularning bugungi kundagi ahamiyati xususida mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Alisher Navoiy, oila, oilaviy munosabatlar, ayol timsoli, muhabbat, ma'naviy qadriyatlar, Mahbub ul-qulub, Farhod va Shirin, Layli va Majnun.

Аннотация. В данной статье анализируются взгляды великого мыслителя и поэта Алишера Навои, связанные с семьёй и семейными отношениями. Автор освещает представления Навои о роли женщины в семье, а также о взаимном уважении и гармонии между супругами на основе произведения «Махбуб уль-кулуб» и другого литературного наследия. Кроме того, проводится сравнительный анализ взглядов Навои на любовь, духовную чистоту и человеческие качества с семейными воззрениями Юсуфа Хос Ходжиба. В статье рассматриваются образ идеальной женщины, отражённый в произведениях Навои, семейные ценности и их значение в современном обществе.

Ключевые слова: Алишер Навои, семья, семейные отношения, образ женщины, любовь, духовные ценности, «Махбуб уль-кулуб», «Фархад и Ширин», «Лейли и Меджнун».

Abstract. This article analyzes the views of the great thinker and poet Alisher Navoi on family and family relationships. The author highlights Navoi's ideas about the role of women in the family, as well as mutual respect and harmony between spouses, based on his work "Mahbub ul-Qulub" and other literary heritage. In addition, a comparative analysis is made between Navoi's

views on love, spiritual purity, and human qualities and the family-related ideas of Yusuf Khos Hojib. The article discusses the image of the ideal woman reflected in Navoi's works, family values, and their significance in contemporary society.

Key words: Alisher Navoi, family, family relations, female image, love, spiritual values, "Mahbub ul-Qulub", "Farhad and Shirin", "Layli and Majnun".

Garchi Navoiy yolg'iz o'tgan bo'lsa ham, lekin uning oilaviy hayotga munosabati ijobiy bo'lgan. Jumladan, ayolning oiladagi o'rniga oid muhim fikrlarni "Mahbub ul-qulub" asarida bayon etgan: "Er bilan ayol bir-biriga mos tushsa, o'rtada boylik va saranjomlik bo'lur. Uy bezagi er-xotinning tinchligidir. Husni bo'lsa, ko'ngilga yoqimli bo'lar, odobli bo'lsa, jon ozig'idir. Aqlli bo'lsa, turmush intizomli, ro'zg'or tartibli va saranjom bo'lur. Kishi bu xildagi juftga erishsa, balki bunday baxt qo'lga tushsa, yashirin baxt va kulfatda sirdosh va hamdam bo'lar. Turmushdan har jafo yetsa, hasratdoshing ul va aylanuvchi osmondan har balo kelsa, ko'makdoshing ul. Ko'ngling g'amidan u g'am chekadi, badaning zaifligi va horg'inligidan u qiynaladi. Nosoz juft uy uchun ham ochiq, ham yashirin qo'rqinchli kasallikdir. Uyatsiz bo'lsa, ko'ngling undan ozorlanadi, yaramas bo'lsa, erning ko'ngli yaralanadi, yomon ishlik bo'lsa, eriga yuzqoralik qiladi. Agar er mayxo'r bo'lsa, uy obodligi yo'qoladi..."

Ko'rinib turibdiki, ayolning oilada tutgan o'rniga tajribasi bor kishidek kuzatuvchanlik va chuqur mulohaza bilan yondashgan. Navoiyning bu fikrlari Yusuf Xos Hojibning qarashlariga yaqindir. "Qutadg'u bilig"da erkak kishi to'rt xil toifadagi ayolga uylanishi maqsadga muvofiqligi ta'kidlanadi: boy, chiroyli, nasl-nasabli, farosatli. Shu bilan birga, Yusuf Xos Hojib bu toifalardan eng asosiysi aqllilik deb biladi va oqila ayolni boy, chiroyli, nasl-nasabli ayollardan afzal deb hisoblaydi.

Demak, ulug' donishmandlar ayolning ma'naviy qiyofasiga asosiy e'tiborni qaratganlar. Navoiyning esa ayolga, muhabbatga munosabati birmuncha kengroq bo'lgan. Ma'lumki, Navoiy tasavvuf ilmining Naqshbandiya tariqatiga moyil bo'lgan. Bu falsafiy ta'limotga ko'ra, Xudo borliqda, uning hamma mavjudotlarda, jumladan, insonda zuhur etadi. So'fiylar ma'shuqalarida Yaratganning jamolini ko'rganlar va sevikli yor timsolida unga intilganlar. Navoiy dostonlarining qahramonlari — Shirin va Laylida boqiy husn madh etilgan.

Navoiy "Farhod va Shirin" dostonining debochasida bir qizga shaydo bo'lgani, lekin u shoir yoqtirmagan kishilar bilan yaqin bo'lib, unga e'tibor bermaganini ta'kidlaydi:

Yana bois bukim, ishq balo sho'r,
Bir o'tdin aylab erdi jonimga zo'r.

Ma'nosi quyidagicha: yana bir sabab menga baloday yopishgan sevgi edi, o'sha olov mening jonimga zo'rlik qilib turar edi.

Vafosiz, ta'bsiz, noahl anga xush,

Vafo ahli bila bitta'b noxush.

(Sevgilimga vafosiz, tabiati yo'q, noahil kishilar xush ko'rinar edi, vafo ahlini esa yoqtirmas edi.)

Malak hayli esa ashkim uchun rashk,

To'kibon ul pari har dev uchun ashk.

(Ko'z yoshlarim uning ishqida gavharday to'kilar, u esa yaramas kishilarga moyil edi.)

Bir oykim bo'lg'ay ul solib manga dard,

Jahon paymou har joyu shabgard.

(Menga qayg'u yuklagan ul oy jahonni kezuvchi, har joyda bo'luvchi, kechalari sayr qiluvchi edi.)

Manga aylab g'amu mehnatni munis,

O'zi har qayda bo'lg'ay sham'i majlis.

(U go'zal menga g'am va mehnatni hamroh qilib, o'zi esa har qayerda majlislarning sham'i bo'lib yurar edi.)

Men Navoiyning dunyodan yolg'iz o'tganiga ana shu "go'zal" sababchi, degan fikrdan yiroqman. Bu masala ulug' shoirning o'ta shaxsiy ishi va e'tiqodi bilan bog'liq nozik mavzudir. Nima bo'lganda ham, Navoiy oila masalasiga juda jiddiy qaragan, ayolni oilaning asosiy ustunlaridan biri deb bilgan. Balki, Navoiy ulug' mutafakkir sifatida bunday xilqatni uchratmagani sabab muhabbat dostonlarida pok va go'zal ishqni kuylab o'tgandir? Har holda, Layli va Shirin timsoli shoirning yuksak tuyg'ularini, orzularini ifodalagan. Navoiy muhabbat deganda ana shunday ayolni tushungan.

Sanoqdan adashib ketadi odam: naziri yo'q mutafakkir, daho shoir, nosir, g'azal mulking sultoni, xamsanavis, zullisonayn ijodkor, sohibi devon, novator, musavvir, mutasavvif...

Davlat va jamiyat arbobi — muhrdor, vazir, hokim, murabbiy, binokor, homiy, tadbirkor, musiqashunos...

Olim, tilshunos, munaqqid, etnolog, faylasuf, ruhshunos...

Bir so'z bilan aytganda — Navoiy! Endi o'zingiz o'ylab ko'ring, shunday inson qanday qilib buyuk bo'lmasin!

Din, tarix, san'at, siyosat, mantiq, falsafa, astronomiya va harb ishi Navoiy nazaridan chetda qolmadi. Shoiru olim, orifu obid, oqilu noqis — kimligidan qat'i nazar, Navoiy dunyosidan o'ziga kerakligini topadi; har kim holi va darajasiga yarasha tengsiz merosdan bahramandlik baxtini tuyadi.

Ulug‘ mutafakkir olamiga bo‘ylashdan oldin tayyorgarlik ko‘rish zarurligini bilamiz. Bu faqat o‘qib-o‘rganish bilan bitadigan ish emas, albatta. Muhimi — Navoiy “sayyorasi”ga safar uchun qalbni hozirlash, ruhiy tayyorgarlik ko‘rishdir. Bundan tashqari, islom asoslari, Qur‘on va hadis ilmidan yetarli darajada boxabar bo‘lish kerak.

Navoiy ijodini bir katta qasr desak, hali biz o‘sha qasr atrofida aylanib yuribmiz, xolos.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiyning’’Farhod va Shirin’’asari 1956-yil
2. A.Navoiy "Xamsa"."Yangi asr avlodi", 2015- yil.
3. A.Navoiy"Mahbub-ul qulub" asari.
4. Adabiyot darsligi 9-sinf "O'zbekiston"nashriyoti 2019-yil.